

Türk Kültüründe Yağmal Toy: Timurlular Örneği (1370-1405)

Muhammed Emin KOÇAK*

Özet

Türk kültüründe köklü bir geleneğe sahip olan toy, devlet ve toplum hayatının önemli bir parçasıdır. İslâm öncesi Türk hükümdarlarından itibaren görülen toylar, Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra da devam etmiştir. Toyların gerçekleştiriliş şekli, tarihi süreç içerisinde değişen siyasî ve dinî şartlara göre farklılık gösterse de devlet ve toplumun kaynaşması bağlamında özünü korumuştur. Siyasî ve sosyal sebeplerden dolayı verilen toylar belirli amaçlara yöneliktir. Bu amaçlardan bir tanesi de halkın huzur ve refah içinde yaşamasına katkı sağlamaktır. Timurlular da kendisinden önce kurulan Türk ve Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi büyük ziyafetler ve eğlenceler düzenlemek suretiyle toy geleneğini sürdürmüşlerdir. Bu çalışmada Türklerde toy geleneği genel bir şekilde değerlendirilmiş, tarihsel köklerine temas edilmiş ve Timurlularda uygulanışı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Timur, Timurlular, Toy, Türk Kültürü

Yagmal Toy In Turkish Tradition: Example Of Timurids (1370-1405)

Abstract

The toy, which has a deep-rooted tradition in Turkish culture, is an important part of the life of the state and society. The toy seen from the pre-Islamic Turkish rulers continued after the Turks accepted Islam. Although the way of fulfilling toy differs according to the changing in political and religious conditions in the historical process, it has preserved its essence in the context of the uniting of the state and

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, emin.kocak0@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7536-7956.

(Makale gönderim tarihi: 20.08.2020; Makale kabul tarihi: 19.11.2020)

society. The toy performed due to political and social reasons is for specific goals. One of these goals is to contribute to people to live in peace and welfare. Timurids continued toy tradition by organizing great feasts and entertainments, as in the Turks and Turkish-Islamic states established before. In this study, the tradition of toy in Turks and its historical roots were evaluated in general and its application in Timurids was examined.

Key Words: Tamerlane, Timurids, Toy, Turkish Culture

Giriş

Toy, Türk hükümdarlarının devlet işlerinin yürütülmesi, ad verme, bayram, doğum, savaşta kazanılan zafer ve evlilik gibi daha birçok vesileler ile beylerine ve halkına verdikleri büyük ziyafetler anlamındadır. Ziyafete katılan halkın, hükümdarın sofrası takımlarını yağmalaması bir gelenek olduğu için bu durum Farsça kaynaklarda *han-ı yağma* (yağmalı toy) olarak zikredilmiştir. Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't Türk* adlı eserinde ise toy kelimesini, “hakanın ordu kurduğu yer (ordu karargâhı)” olarak açıklamıştır.¹ Türk tarihinde toy merasiminin izini Hunlara kadar götürmek mümkündür. Çin kaynakları Hunların yılda üç kez toplanarak toy yaptıklarını kaydetmiştir. Birinci ayda gerçekleşen toplantı devlet büyüklerinin katılımıyla Han'ın otağında gerçekleşmiş, beşinci ve dokuzuncu ayda yapılan toplantılar ise halkın katılımı ile yere ve göğe kurban keserek ziyafetler şeklinde yapılmıştır.² Göktürk ve

¹ Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't Türk*, çev. Besim Atalay, C.3, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 141; Abdülkadir İnan, “Han-ı Yağma” Deyiminin Kökeni”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.1, TTK., Ankara 1998, s. 645-646; Salim Koca, “Toy”, *DİA*, C.41, İstanbul 2012, s.270-271.

² Özkan İzgi, “Hunlar ve Göktürkler ve Uygurlarda Geleneksel Festival ve Eğlenceler”, *İ.Ü. Tarih Dergisi*, S. 31, İstanbul, 1977, s. 30-31; Wolfram Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, çev. Nimet Uluğtuğ, TTK., Ankara 1996, s. 76; Salim Koca, “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”, *Türkler*, C.3, ed. H.C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 79; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 249; Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, TTK., Ankara 2015, s. 159; Çin

Uygur gibi Türk devletlerinde de toy eğlencesi ya da toy merasimine dair bilgilerin var olduğu görülmektedir. Göktürklerin (Kök-Türk) yılın beşinci ayında toylar düzenleyerek yere ve göğe kurban kestikleri ve halkın da söz konusu ziyafetlerde bulunarak kımız içip, şarkılar söyledikleri kaynaklarda yer almıştır. Uygurların da yılın üçüncü ve beşinci aylarında toy düzenledikleri bilinmektedir.³ Toylara eski Türk devlet hayatında büyük önem verilmiştir. Toplumun tüm kesiminin katıldığı toylar, devlet ile halkın birbirini tamamlayan bir bütün olarak görülmesinin de örneğini teşkil etmektedir.

Yağmal Toy Geleneğinin Tarihsel Arka Planına Genel Bir Bakış

Türk hükümdarları neden yağmalı toy gibi ziyafetler veriyorlardı? Bu sorunun cevabı yine bilinen ilk Türk devleti olan Hunlara kadar gitmektedir. Türk hükümdarları halkı rahat, huzurlu ve zengin bir şekilde yaşatmak için çaba göstermiş ve bu durumu hükümdarın bir görevi olarak görmüşlerdir. Hun hükümdarı Mete Han (Mo-tun-Mao-dun), M.Ö. 176'da Çin imparatoruna yazdığı mektupta yapacağı barış antlaşmasının nedenlerini zikrederken *“halkı huzur ve rahata kavuşturmak istiyorum”* ifadelerini kullanmıştır.⁴ Aynı durum Göktürklerde de görülmektedir. Göktürlere ait olan Orhun Abidelerinin birçok yerinde, *“fakir milleti zengin kıldım”, “aç milleti doyurdum”,*

Kaynaklarında Türkler: Han Hanedanı Tarihi Hsiung-nu Monografisi, çev. Ayşe Onat-Sema Orsoy-Konuralp Ercilasun, TTK., Ankara 2015, s. 8; Konuralp Ercilasun, *Türk Tarihinde Asya Hunları (Birinci Hakimiyet Dönemi)*, Dergâh Yayınları, Ankara 2019, s. 220-221.

³ Edouard Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Mustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 42; Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler*, C.1, TTK., Ankara 2014, s. 119; Liu Mau-Tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, çev. Ersel Kayaoğlu-Deniz Banoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 64; Özkan İzgi, *Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK., Ankara 1989, s. 59-60.

⁴ Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu...*, C.1, s. 311.

“çıplakları giydirdim” ifadeleri yer almaktadır.⁵ Benzer şekilde Kırgız Türklerine ait olan *Manas Destanı*’nda hanların verdiği toylardan bahsedilirken “halka aş vermek ve fakirleri zengin etmek” gibi ifadeler muhtelif yerlerde geçmektedir.⁶ Dolayısıyla Türk hükümdarlarının halkı, Tanrı tarafından kendilerine verilen bir emanet olarak görmeleri ve halkın refahı için mücadele etmeleri Türk devletlerinde gelişmiş bir sosyal devlet anlayışının olduğunu göstermektedir.

Türklerin efsanevi atası olan Oğuz Kağan da babası Kara Han’a karşı kazandığı zaferin ardından ve uzun süren seferlerinin akabinde ülkesine döndüğünde toylar tertip etmiş ve bu toylara halk katılarak sofraları yağma etmiştir. Oğuz Kağan, kaynaklarda 50 yıl olarak geçen seferinden sonra ülkesine döndüğünde verdiği toyda “dokuz yüz bin at dokuz yüz bin koyun kestirmiş, altından bir havuz yaptırarak kırmızı doldurtmuş ve tüm maiyetini buraya çağırmıştır.”⁷ Buradan hareketle Türk kültüründe yağmalı toyun çok eski zamanlardan itibaren var olduğu söylenebilir. Ancak tam olarak hangi dönemde ortaya çıktığı konusunda bilgi bulunmamaktadır. Yağmalı toya dair en net bilgiyi Oğuzlara ait olan *Dede Korkut Destanı*’nda bulmak mümkündür. Destanda Oğuz beylerinden Kazan Han’ın, “ne zaman Oğuzlar ile toyda bir araya gelse mahiyetini alarak evinden dışarı çıkıp evini yağmalattığı ve bu yağmada bulunmamanın düşmanlık göstergesi olduğu” zikredilmiştir.⁸

⁵ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013, s. 39-43-47-51-75.

⁶ *Manas Destanı*, çev. Wilhelm Radloff, haz. Emine Gürsoy-Naskali, Türksoy Yayınları, Ankara 1995, s. 34-35-93-213.

⁷ Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili)*, Enderun Yayınları, İstanbul 1982, s. 20; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 120-121; Ebülğazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk (Türk’ün Soyağacı)*, çev. Arif Acaloğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, s. 29-30;

⁸ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2006, s. 205; Mehmet Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 1981, s. 181-182.

Türk-İslâm Devletlerinde Yağmal Toya Dair Genel Bir Değerlendirme

Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikten sonraki dönemlerde de toy geleneklerini devam ettirmişlerdir. Kâşgarlı Mahmud'un, "*Hanlar düğünlerde ve bayramlarda otuz arşın yüksekliğinde ve minare gibi yağma edilmek için sofralar yaparlar ve bunlara "kençliyü" denir*" ifadesi⁹ yağmalı toyun XI. yüzyılda "kençliyü" terimi ile açıklandığını gösterir. Türkistan'da kurulmuş ilk Türk-İslâm devleti olan Karahanlılar'ın da eski Türk devlet geleneğinde var olan yönetici-halk arasındaki karşılıklı sorumlulukları yerine getirdikleri bilinmektedir. Nitekim Yûsuf Has Hâcib'in, Karahanlılar'dan Tamgaç Uluğ Buğra Han'a sunduğu *Kutadgu Bilig* adlı eserinde "*Cömert ol, halka mal dağıt ve yedir içir*" ifadeleri¹⁰ ve Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk'ün, "*hizmetkârlarına karşı cömert ve mutfakta onlara karşı eli açık olmak Türkistan hanlarının (Karahanlılar) töresidir*" sözleriyle¹¹ bu dönemde de yağmalı toyların yapıldığını göstermektedir.

Selçuklu sultanlarının da askerlere ve halka sıklıkla yağmalı toylar verdiği kaynaklara yansımıştır. Sultan Tuğrul Bey, 1062'de Abbasî halifesi Kaim-Biemrillâh'ın kızıyla evlenmesi münasebetiyle sofralar kurdurmuştur. Bu sofralar tatlılar ile dolu olup yağma olmaması için sofranın iki yanına filler yerleştirilmiştir. Düğün gerçekleşikten sonra büyük bir ziyafet verilmiş ve sofraya yağmaya bırakılmıştır.¹² Tuğrul Bey'in

⁹ Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati't Türk*, C.3, s. 438.

¹⁰ Yûsuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, C.1, haz. Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1947, s.222; Köprülü, *Bizans Müesseselerinin*, s. 182.

¹¹ Nizamü'l- Mülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 185.

¹² Faruk Sümer, *Oğuzlar (Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, s. xı; Gregory Abûl-Farac, *Abûl Farac Tarihi*, C.1, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK., Ankara 1987, s. 315; Sıbt İbnü'l- Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman fî Târîhî'l-âyân'da Selçuklular*, çev. Ali Sevim, TTK., Ankara 2011, s. 107-108; Erdoğan Merçil, *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, TTK., Ankara 2007, s. 10.

ölümünden sonra yerine geçen Sultan Alparslan da “her gün askerlere ve maiyetine verilen yemeklerin haricinde fakirlere de elli koyun pişirilip dağıtılması” emrini vermiş¹³, Sultan Muhammed Tapar da 1118’de Kurban Bayramı nedeniyle toy tertiplemiş ardından sofraya yağmaya bırakılmıştır.¹⁴ Anadolu Selçukları döneminde de yağmalı toy görülmüştür. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, 1218’de Anadolu Beyliklerinden olan Mengüceklî Fahreddin Bahremşah’ın kızı Selçuk Hatun ile evliliği dolayısıyla toylar vermiş ve halka açık sofralar kurularak bu sofralardan herkes faydalanmıştır.¹⁵ Yukarıda anlatılanların ışığında Selçukluların da yağmalı toy geleneğini devam ettirdikleri açıkça görülmektedir.

Yağmalı toy geleneği Anadolu Beylikleri döneminde de önemini korumuştur. Mesela, Orta Çağ’ın büyük seyyahı İbn Battûta, 1333 tarihinde Ramazan Bayramı’nda Denizli Beyi Yınanç Bey’in konağında “yemekler hazırlandığından, âlimler, şeyhler ve halk için ayrı ayrı sofralar kurulduğundan” bahseder. Ayrıca Kastamonu beyi Süleyman Paşa’nın “her gün ikindi namazından sonra kabul resmi yaptığını bu münasebetle kurulan sofralardan halkın yemek yediğini” ifade eder.¹⁶ Türk devletlerinden Karakoyunlu ve Akkoyunlularda da toy geleneğine

¹³ Bûndârî, *Zübdetünnusra ve Nühbetül usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)*, çev. Kıvameddin Burslan, TTK., Ankara 1943, s. 47-48; Ahmed bin Mahmud, *Selçuk-Nâme*, C. 1, haz. Erdoğan Merçil, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1977, s. 115; Merçil, *Selçuklularda Hükümdarlık...*, s. 10.

¹⁴ İbnü’l-Esîr, *İslâm Tarihi (El-Kâmil Fi’t-Târîh Tercümesi)*, C. 10, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1986, s. 417; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, TTK., Ankara 1990, s. 149.

¹⁵ İbn Bîbî, *El-Evamirü’l-Alâ’iyye fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye (Selçukname)*, C. 1, haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 196; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, TTK., Ankara 2014, s. 30.

¹⁶ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, C.1, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 410-440; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti...*, s. 123-124.

rastlanmaktadır. Karakoyunlu Yusuf Bey oğlu Pir Budak'ı 1411'de hükümdar ilan ettiğinde halkın ve beylerin katılımıyla toy vermiştir. Yine Pir Budak'ın da Kurban Bayramı dolayısıyla halkın da katıldığı büyük ziyafetler düzenlediği bilinmektedir.¹⁷ Benzer şekilde Akkoyunlu Bey'i Uzun Hasan, oğlu Mustafa'nın doğum gününü kutlamak için toylar vermiş ve bu toylarda kurulan sofralar ile halkın karnı doyurulmuştur. Uzun Hasan'ın 1470'te Kurban Bayramı arifesinde bayram günü düzenlenecek ziyafetlerde halka verilecek yemekler hazırlattığı da kaynaklarda yer almıştır.¹⁸ Yukarıda zikredilen Türk devletlerinin haricinde Memlûkler ve Osmanlılar gibi diğer Türk devletlerinde de benzer uygulamalar görüldüğü bilinmektedir. Türk hükümdarlarının verdiği toylar sayesinde devlet ile toplumun kaynaşmasını sağladığı açıktır. Hükümdarların hâkimiyetlerinin devamı için halkın huzur ve refahını göz önünde bulundurduğu ve yağmal toylar sayesinde halkın muhtelif ihtiyaçlarının giderildiği de anlaşılmaktadır.

Timurlularda Yağmal Toy (1370-1405)

Hanedan kurucusu olarak Timur, 1336 yılında¹⁹ Keş (Şehr-i Sebz) yakınlarındaki Hoca Ilgar köyünde doğmuştur. Babasının ismi Turagay Bey annesinin ki ise Tekina Hatun'dur. Timur'un hayatının ilk dönemlerine dair kayıtlar kaynaklarda fazlaca yer almasa da onun 1370 yılında Çağatay Hanlığı'nın Mâverâünnehir kolunda iktidarı ele geçirdiği ve devletini kurduğu bilinmektedir.²⁰ Bir Türk devleti olan Timurlularda

¹⁷ Ayşe Atıcı Arayancan, "Karakoyunlu ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6/ S.27, Yaz 2013, s.120-122.

¹⁸ Arayancan, "Karakoyunlu ve Akkoyunlularda...", s. 122; Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK., Ankara 2014, s. 363.

¹⁹ Timur'un doğduğu yıl hakkında bkz. Beatrice Forbes Manz, "Tamerlane and the Symbolism of Sovereignty" çev. Musa Şamil Yüksel, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 15/ S. 1, 2000, s. 264-265.

²⁰ Şerefüddin Ali Yezdî, *Zafernâme*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 24-25; İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012, s. 31-32; İbni Tağrıberdî, *En-Nücûmu'z Zâhire*,

da toylar düğün, nikâh ve doğum²¹ gibi daha çok sosyal faaliyetler için düzenlenmiştir. Ayrıca Timur döneminde ağırlıkla devlet işlerinin yürütülmesi ve sefere çıkılması gibi siyasi durumlarda Moğolca “kurultay” kelimesi kaynaklarda kullanılmıştır ki bu kelime de Türkçe “toy” manasındadır.²² Mesela, Timur 1370 yılında selefi Emîr Hüseyin’e karşı galip gelmesinin ardından Semerkant’ta bir kurultay (toy) toplatmıştır. Bu kurultayda Timur, Cengiz Han’ın oğlu Ögedey’in soyundan gelen Suyurgatmış Han’ı göstermelik olarak tahta çıkartmış²³ ve kendisi de “Emîr” sıfatıyla devletin başına geçmiştir.²⁴ Timur, 1389’da

---

çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 347; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK., Ankara 2014, s. 6.

²¹ Timurlularda düğün, nikâh ve doğum hakkında detaylı bilgi için bk. Muhammed Emin Koçak, *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 64-79.

²² Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 251-252; Hayrunnisa Alan, “Timurlularda Hükümdar ve Ailesi”, *Tarih Boyunca Saray Hayatı ve Teşkilatı: Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, (23 Mayıs 2005), “Globus” Dünya Basımevi, İstanbul 2006, s. 69; İbrahim Kafesoğlu, “Eski Türklerde Devlet Meclisi (Toy)”, *Umumî Türk Tarihi Hakkında Tespitler Görüşler Mülâhazalar*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 151-152.

²³ Timur’un devletini kurduğu coğrafyada hükümdarlık hakkı Moğol geleneğine göre Cengiz Han soyundan gelen kimselere ait olduğundan dolayı o da kendisinden öncekiler gibi göstermelik olarak tahta Cengiz soyuna mensup bir Han’ı çıkartmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk: Mansura Haider, “Timurlular Devletinde Hâkimiyet Anlayışı (XIV.-XV. Yüzyıllar)”, çev. Ekrem Memiş, *Türk Kültürü-Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü* 22/25 Ekim 1984, s. 611-632; İsmail Aka, “Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı”, *Türk Kültürü* 37/430, Şubat 1999, s. 84-88; Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*, TTK., Ankara 2009, s. 44-46; Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötüken Yayıncılık İstanbul 2015, s. 25-29; Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, çev. Zuhâl Bilgin, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s. 35-38.

²⁴ Nizâmüddin Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK., Ankara 1987, s. 68-69; Yezdî, *Zafernâme*, s. 98-100; İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, s. 49; Aka, *Timur ve Devleti*, s. 10.

Doğu Çağatay Hanlarına²⁵ karşı çıktığı seferde, 1391’de Altın Orda Hanı Toktamış’a karşı çıktığı birinci seferinde, Yedi Yıllık Sefer (1399-1404) ve 1404’de çıktığı Çin seferinde kurultaylar toplatmıştır.²⁶ Ayrıca Timur’un, Üç Yıllık Sefer (1386-1388), Beş Yıllık Sefer (1392-1397), Hint Seferi (1398-99) ve Yedi Yıllık Seferi’nde (1399-1404) elde ettiği ganimetleri çoğu zaman beylerine, askerlerine ve halkın önde gelenlerine dağıtarak hediyeler verdiği de kaynaklarda yer almıştır.²⁷ Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere Timur döneminde toplanan kurultaylar daha çok devlet işlerinin görüşüldüğü bir danışma meclisi niteliğinde olmuştur. Ögel, kurultayın Oğuz Türkçesindeki karşılığını “kengeş” olarak izah etmiş²⁸ Kâşgarlı Mahmud ise kengeşi “işlerde danışma, müşavere etme” anlamında açıklamıştır.²⁹ Timur döneminde verilen toylar, hanedan üyelerinin, beylerin ve halkın geniş katılımıyla ziyafetler ve eğlenceler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Örneğin Timur, 1384’te doğan ve bir yaşına gelmeden vefat eden oğlu İbrahim’in doğumu için ve aynı yıl doğan torunu Halil Sultan’ın şerefine toylar tertip ettirmiştir. Benzer şekilde

²⁵ Çağatay Hanı Alaaddin Tarmaşir’in 1334’te ölümünden sonra hanlık iki parçaya ayrılmıştır. Batı kısmı (Maverâünnehir), doğu kısmı ise Moğolistan olarak zikredilmiştir. Maverâünnehir’deki Çağataylılar, Doğu Çağataylılar’ı “Çete” olarak isimlendirmişlerdir. Wilhelm Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, çev. İsmail Aka, TTK., Ankara 2015, s. 13.

²⁶ Şâmî, *Zafernâme*, s. 142-143-256; Yezdî, *Zafernâme*, s. 178-182-184-334; İbni Arabşah, *Acâibu’l Makdûr*, s. 358-359; ²⁶ Tacü’s-Selmânî, *Tarih-nâme*, çev. İsmail Aka, TTK., Ankara 1999, s. 14; Ca’feri b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, çev. İsmail Aka, TTK., Ankara 2011, s. 46-47;

²⁷ Şâmî, *Zafernâme*, s. 200; Yezdî, *Zafernâme*, s. 177-197-334; İbni Arabşah, *Acâibu’l Makdûr*, s. 141-142-315; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr* s. 32. Timur’un beşinci kuşaktan torunu olan Bâbü de mahiyetine benzer şekilde hediyeler dağıtmıştır. Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, *Baburnâme, (Babur’un Hatıratı)*, C. 3, haz. Reşit Rahmeti Arat, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 419-471.

²⁸ Bahaeddin Ögel, “Devlet Meclisi ve Kurultay”, *Türkler*, C.2, ed. H.C. Güzel- K. Çiçek- S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.874.

²⁹ Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgati’t Türk*, C.3, s. 438

Timur, 1394'te dünyaya gelen bir diğer torunu İbrahim Sultan için bir toy vermiş, hazineyi açtırarak beylere, komutanlara ve halka hediye ve para dağıtmıştır.³⁰ Bu dönemde yapılan düğünler vasıtasıyla verilen toylar kaynaklarda geniş yer bulmuştur. Mesela, Timur 1394'te Semerkant'ta büyük oğlu Cihangir'in evliliği münasebetiyle hanedan üyelerinin, beylerin, ulema, şehir esnafı ve halkın katılımıyla büyük bir toy vermiştir. Burada birden fazla ziyafet verilecek büyük çadırlar kurulmuştur. Beyler ve ileri gelenler için kurulan çadırların içi değerli taşlar ile süslenmiş, "halk bir süre zevk ve refah içinde vakit geçirmiştir."³¹ Timur'un 1397'de Doğu Çağatay Han'ı Hızır Hoca'nın kızı Tükel Hanım ile evliliği dolayısıyla Semerkant'ta düzenlenen toy da konumuz açısından önem arz etmektedir. Bu düğüne de hanedan üyeleri, beyler, ulema ve halk katılmış uzun süren ziyafetler yapılmıştır. Timur, düğün vesilesi ile beylerine ve askerlerine kıymetli taşlar ve kemerler hediye etmiş, beylerinin hanımlarına da muhtelif hediyeler vermiştir.³² Yukarıdaki izah edilen bilgiler ışığında Timur döneminde verilen toyların hiçbir masraftan kaçınılmayarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum da Timurlu Devleti'nin o dönemdeki kudret ve zenginliğinin bir göstergesidir.

Timurlularda yağmalı toyun en güzel örneği Timur'un Anadolu'yu da içine alan Yedi Yıllık Seferi'nin (1399-1404) dönüşünde görülmektedir. O, 1404'te Semerkant'ta zaferlerini kutlamak ve torunlarının evlendirmek suretiyle görkemli toylar vermiştir. Timur, torunlarından Şahrüh'un oğlu Uluğ Bey ve İbrahim Sultan, Ömer Şeyh'in oğulları Ahmed, Seydi Ahmed ve Baykara ve Miranşah'ın oğlu İcili (İcil)

³⁰ Şâmî, *Zafernâme*, s. 114-191; Yezdî, *Zafernâme*, s. 146-246; John Woods, *The Timurid Dynasty*, Research Institute for Inner Asian Studies, Indiana University, Bloomington 1990, s. 19-34-45.

³¹ Şâmî, *Zafernâme*, s. 82; Yezdî, *Zafernâme*, s. 108-109; Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C. 3, çev. Wheeler M. Thackston, Harvard University, Sources of Oriental Languages and Literatures 24, Cambridge 1994, s. 242.

³² Şâmî, *Zafernâme*, s. 205; Yezdî, *Zafernâme*, s. 275; Woods, *The Timurid Dynasty*, s. 18; Koçak, *Timurlu Hanedan Kadınları...*, s. 66-67.

evlendirmiş ve söz konusu hanedan üyelerinin nikâh hutbesini Anadolu'dan getirilen Şemseddin Muhammed el- Cezeri okumuştur.³³ Toy da Timurlu hanedan üyeleri, beyler, ulema, yabancı ülkelerin elçileri ve şehir halkı hazır bulunmuştur. Timur, tüm şehir halkını düğüne davet etmiş, onun ihsanları sayesinde fakir ve miskinler zenginleşmiştir. Düğün alanına her meslekten insanlar gelip hünelerini sergilemiş, hanedan üyeleri ve beyler için değerli taşlar ile süslenmiş büyük çadırlar kurulmuş ve muhtelif hediyeler verilmiştir. Musikişinaslar, kopuz, ud ve kanun çalarak hünelerini sergilemiştir. Misafirlere sunulan içecekler altın sürahiler ile servis edilmiş, düğüne katılan herkes için çeşit çeşit yemekler hazırlanarak kımız ikram edilmiştir. Timur'un toy devam ederken, "her kişi oturduğu yerde ne istiyorsa alsın ve kendisine kimse karışmasın" sözü de kaynaklarda yer almıştır.³⁴

Kastilya Kralı III. Enrique'nin elçisi olarak 1404'te Timur'un huzuruna gelen Clavijo sözü edilen ziyafette bulunmuştur. Onun, "burada süslenmiş filler ve atlar birçok oyunlar oynatıldı. Birçok at ve koyun misafirlere ikram edilmişti. Üç yüzden fazla hizmetçi vardı. Masalarda et, pilav ve tatlılar vardı. Ziyafet yerinde ipekli kumaşlar ile süslenmiş, içinde kıymetli mücevherlerin bulunduğu birçok çadır vardı" ifadeleri³⁵ ile Timurlu müelliflerinden Tacü's-Selmânî'nin, "burada pek çok yiyecek vardı. Dağ gibi meyveler ve tatlılar getirilmişti. Altın ve gümüş çanaklarda yemekler yenildi kızımlar içildi. Deve oyunları sergilendi. Ortalık cennete benzedi. İnsanın kalbinden ne geçerse o hazır edilirdi. Saz, zurna ve nefir sesleri göklere yükselip, altın köslerin sesi ile karıştı. İnsan ne isterse göz neden hoşlanırsa orada bulunurdu. Orada eğlenmek, yemek ve içmek konusunda kimse birinin soru sormasından

³³ Yezdî, *Zafernâme*, s. 436-438; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr...*, s.45-46; Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C. 3, s. 292-293; Yüksel, *Timurlularda Din ve Devlet...*, s. 23; Koçak, *Timurlu Hanedan Kadınları...*, s. 67.

³⁴ Yezdî, *Zafernâme*, s. 438-439; İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, s.348-349; Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C. 3, s. 292-293.

³⁵ Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ses Yayınları, İstanbul 1993, s. 164-165.

çekinmiyordu. Gelen herkese hediye etmek için dağlar gibi kumaşlar, değerli taşlar ile süslenmiş atlar ve develer vardı” ifadeleri³⁶ dönemin ruhunu anlamak açısından kayda değerdir. Timurlularda toyların siyasi ve sosyal hayatta kendisinden önceki Türk ve Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi önemli bir faaliyet olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca verilen toylarda Timur’un beylerine ve halka sunduğu sınırsız yiyecek ve içecekler, hazırlanan ve kıymetli taşlar ile süslenen çadırlar, toylara katılanlara verilen hediyeler, toy sırasında kullanılan yemek takımları Timur’un ihtişamının bir göstergesidir. Bununla birlikte devletin hazinesinden karşılanan gösterişli toyların yapılması Timurlularda sosyal devlet anlayışının var olduğunun da bir kanıtıdır.

Sonuç

Hunlar ile başlayan Türk toy geleneği Hunlardan sonra kurulan bütün Türk devletlerinde görülmüştür. Hatta günümüzde Türkistan’daki Türk Cumhuriyetleri’nin büyük bir kısmında düğün, doğum ve sünnet gibi durumlarda toy kelimesi kullanılmaktadır. Bu durum Türklerin toy kavramına verdiği değeri de açıkça göstermektedir. Gerçekleştirilen toylarda hükümdarın sofrasının veya çadırının (otağ) yağmalanması hususu hemen hemen bütün Türk devletlerinde görülmüştür. Bir hükümdarlık göstergesi olan toylar sayesinde çalışmanın muhtelif yerlerinde ifade edildiği üzere devlet ile halk bütünleşmiş, yönetenler ve idare edilenler arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Toyların verilmiş sürecinde görülen uygulamalar Türk devlet geleneğinde hükümdarın halka karşı olan vazifelerinin de gerçekleştiğini göstermektedir.³⁷ Toylar sayesinde Türkler de gelişmiş bir sosyal devlet anlayışının olduğu görülmektedir ki bu durum günümüze kadar da süregelmiştir. Türk-İslâm tarihinin mühim bir kısmını teşkil eden Timurlularda da kurucusu Timur’dan itibaren toya büyük önem gösterilmiştir. Özellikle düğünler

³⁶ Tacü’s-Selmânî, *Tarihnâme*, s. 13-14.

³⁷ Hükümdarın halka karşı vazifeleri için bk. Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı (13.Yüzyıl Sonlarına Kadar)*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 143-176.

vasıtasıyla verilen toylar toplumun her kesiminin katılım sağladığı, halkın devletin çeşitli imkânlarından faydalanma imkânı bulduğu ihtişamlı şenlikler ve ziyafetler verilerek gerçekleşmiştir. Ayrıca bu toyların yapılış şekli Timurlu Devleti'nin Timur zamanındaki güç ve zenginliğini de göstermektedir. Devlet işlerinin idare edilmesi hususunda verilen toylar ise daha çok danışma meclisi olarak görülmüş, burada siyasi, idari ve askeri meseleler konuşulmuş ve son söz diğer Türk devletlerinde olduğu gibi hükümdara (Timur'a) ait olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Timur'un diğer Türk hükümdarlarından farklı olmadığı ve köklü Türk devlet anlayışını devam ettirdiği görülmektedir. Timur, tarih kitaplarında her ne kadar toplu katliamlar yapıp insanları öldüren bir hükümdar olarak gösterilse de Türk kültürünün önemli bir unsuru olan toy sayesinde onun, halkının refahını gözeterek huzur içinde yaşam sürmeleri için mücadele eden bir hükümdar olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

ABÛL-FARAC, Gregory, *Abûl Farac Tarihi*, C.1, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1987.

AKA, İsmail, "Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı", *Türk Kültürü* 37/430, Şubat 1999, s. 84-88.

_____, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 2014.

ALAN, Hayrunnisa, "Timurlularda Hükümdar ve Ailesi", *Tarih Boyunca Saray Hayatı ve Teşkilatı: Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, (23 Mayıs 2005), "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul 2006, s. 63-77.

_____, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötüken Yayıncılık İstanbul 2015.

ARABŞAH, İbni, *Acâibu'l Makdûr*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012.

ARAYANCAN, Ayşe Atıcı, "Karakoyunlu ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6/S. 27, s.119-126.

BÂBÜR, Zahîrüddîn Muhammed, *Baburnâme, (Babur'un Hatıratı)*, C. 3, haz. Reşit Rahmeti Arat, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

BAHADIR HAN, Ebûlgazi, *Şecere-i Türk (Türk'ün Soyağacı)*, çev. Arif Acaloğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2020.

BARTHOLD, Wilhelm, *Uluğ Beg ve Zamanı*, çev. İsmail Aka, TTK, Ankara 2015.

BÜNDÂRÎ, *Zübdetünnusra ve Nühbetül usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)*, çev. Kıvameddin Burslan, TTK, Ankara 1943.

CHAVANNES, Edouard, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Mustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

CLAVİJO, Ruy Gonzales de, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ses Yayınları, İstanbul 1993.

Çin Kaynaklarında Türkler: Han Hanedanı Tarihi Hsiung-nu Monografisi, çev. Ayşe Onat-Sema Orsoy-Konuralp Ercilasun, TTK, Ankara 2015.

EBERHARD, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, çev. Nimet Uluğtuğ, TTK, Ankara 1996.

el-HÜSEYNÎ, Ca'feri b. Muhammed, *Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, çev. İsmail Aka, TTK, Ankara 2011.

ERCİLASUN, Konuralp, *Türk Tarihinde Asya Hunları (Birinci Hakimiyet Dönemi)*, Dergâh Yayınları, Ankara 2019.

ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2006.

_____, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013.

HÂCİB, Yûsuf Has, *Kutadgu Bilig*, C.1, haz. Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1947.

HAIDER, Mansura, "Timurlular Devletinde Hâkimiyet Anlayışı (XIV.-XV. Yüzyıllar)", çev. Ekrem Memiş, *Türk Kültürü-Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, 22/25 Ekim 1984, s. 611-632.

İBN BÎBÎ, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçukname)*, C. 1, haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İBNÜ'L- CEVZÎ, Sıbt, *Mir'âtü'z-zaman fi Târîhî'l-âyân'da Selçuklular*, çev. Ali Sevim, TTK, Ankara 2011.

İBNÜ'L-ESÎR, *İslâm Tarihi (El-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi)*, C. 10, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1986.

İNAN, Abdülkadir, "Han-ı Yağma" Deyiminin Kökeni", *Makaleler ve İncelemeler*, TTK, Ankara 1998, C.1, s. 645-648.

İZGİ, Özkan, "Hunlar ve Göktürkler ve Uygurlarda Geleneksel Festival ve Eğlenceler", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, S. 31, İstanbul, 1977, s. 29-36.

_____, *Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK, Ankara 1989.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Eski Türklerde Devlet Meclisi (Toy)", *Umumî Türk Tarihi Hakkında Tespitler Görüşler Mülâhazalar*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 150-153.

_____, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2014.

KHWANDAMIR, *Habibu's-Siyar*, C.3, çev. Wheeler M. Thackston, Harvard University, Sources of Oriental Languages and Literatures 24, Cambridge 1994.

KOCA, Salim, "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", *Türkler*, C.3, ed. H.C. Güzel- K. Çiçek- S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 79-89.

_____, "Toy", *DİA*, C.41, İstanbul 2012, s. 270-272.

KOÇAK, Muhammed Emin, *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 1981.

MAHMUD, Ahmed bin, *Selçuk-Nâme*, C. 1, haz. Erdoğan Merçil, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1977.

MAHMUD, Kâşgarlı, *Divanü Lûgati't Türk*, çev. Besim Atalay, C.3, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Manas Destanı, çev. Wilhelm Radloff, haz. Emine Gürsoy-Naskali, Türksoy Yayınları, Ankara 1995.

MANZ, Beatrice Forbes, "Tamerlane and the Symbolism of Sovereignty" çev. Musa Şamil Yüksel, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 15/ S. 1, (2000), s. 257-272.

_____, *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, çev. Zuhâl Bilgin, Kronik Yayınları, İstanbul 2017.

MAU-TSAI, Liu, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, çev. Ersel Kayaoğlu-Deniz Banoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, TTK, Ankara 2007.

NİZAMÜ'L- MÜLK, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

ÖGEL, Bahaeddin, "Devlet Meclisi ve Kurultay", *Türkler*, C.2, ed. H.C. Güzel- K. Çiçek- S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.874-887.

_____, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, TTK, Ankara 2015.

_____, *Türklerde Devlet Anlayışı (13.Yüzyıl Sonlarına Kadar)*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2016

ÖZAYDIN, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, TTK, Ankara 1990.

SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.

ŞÂMÎ, Nizâmüddin, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1987.

TACÜ'S-SELMÂNÎ, *Tarihnâme*, çev. İsmail Aka, TTK, Ankara 1999.

TAĞRÎBERDÎ, İbni, *En-Nücûmu'z Zâhire*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

TANCÎ, Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, C.1, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

TAŞAĞIL, Ahmet, *Gök-Türkler*, C.1, TTK, Ankara 2014.

TİHRANÎ, Ebu Bekr-i, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014.

TOGAN, Zeki Velidi, *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili)*, Enderun Yayınları, İstanbul 1982.

TURAN, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

_____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, TTK, Ankara 2014.

WOODS, John, *The Timurid Dynasty*, Research Institute for Inner Asian Studies, Indiana University, Bloomington 1990.

YEZDÎ, Şerefüddin Ali, *Zafernâme*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

YÜKSEL, Musa Şamil, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*, TTK, Ankara 2009.

